

PRAWO DYPLOMATYCZNE I KONSULARNE

Julian Sutor

SERIA AKADEMICKA

13. WYDANIE

PRAWO DYPLOMATYCZNE I KONSULARNE

Julian Sutor

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

13. WYDANIE

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Małgorzata Jarecka

Opracowanie redakcyjne
Szymon Makuch – JustLuk

Łamanie
Krzysztof Drzewiecki – JustLuk

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-129-0

13. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	17
Uwagi wstępne	21
Rozdział I	
Nazwa i rys historyczny. Pojęcie dyplomacji oraz pojęcie, źródła i kodyfikacja prawa dyplomatycznego	27
1. Nazwa i rys historyczny	27
2. Dyplomacja polska	34
3. Pojęcie dyplomacji	39
4. Pojęcie prawa dyplomatycznego	43
5. Źródła prawa dyplomatycznego	44
6. Kodyfikacja prawa dyplomatycznego	47
Rozdział II	
Organy wewnętrzne i zewnętrzne państw w stosunkach międzynarodowych	55
1. Pojęcie i podział	55
2. Organy wewnętrzne o kompetencjach w zakresie stosunków międzynarodowych	57
2.1. Parlament	57
2.2. Głowa państwa	58
2.3. Premier i rząd	61
2.4. Minister spraw zagranicznych i ministerstwo spraw zagranicznych. Uwagi ogólne	63
3. Minister i Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej	66
3.1. Minister Spraw Zagranicznych	66
3.2. Struktura kierownicza Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP	69
3.3. Struktura organizacyjna MSZ, departamenty i inne komórki organizacyjne	71

4. Inne resorty realizujące poszczególne segmenty polityki zagranicznej państwa	72
5. Organy państwa działające za granicą	75
5.1. Uwagi wstępne	75
5.2. Organy państw o charakterze stałym. Ambasada (stała misja dyplomatyczna, przedstawicielstwo dyplomatyczne)	75
5.3. Misje dyplomatyczne nowego typu	82
5.4. Ambasador wizytujący	83
5.5. Poselstwa	83
5.6. Specjalne organy quasi-dyplomatyczne i quasi-konsularne	84
6. Urzędy konsularne	87
7. Instytuty kultury	87
8. Stałe przedstawicielstwa państw przy organizacjach międzynarodowych	88
9. Tymczasowe organy państwa działające za granicą	89
9.1. Misje specjalne	89
9.2. Oddziały wojskowe	90
9.3. Misje wojskowe	93
9.4. Okręty wojenne	93
9.5. Komisje międzynarodowe i misje obserwatorów	94
9.6. Doraźne Siły Zbrojne ONZ	96
9.7. Oddziały uczestniczące w operacjach NATO poza obszarem tego sojuszu	99

Rozdział III

Ustanawianie stosunków dyplomatycznych i prawo legacji	100
1. Określenie stosunków dyplomatycznych i służby dyplomatycznej	100
2. Prawo legacji	102
3. Nawiązanie stosunków dyplomatycznych	105
4. Prawo legacji w świetle prawa wewnętrznego	107
5. Sprawa uznania a stosunki dyplomatyczne	107
5.1. Uznanie państwa	107
5.2. Uznanie rządu	111
5.3. Pojawienie się dwóch rządów, okupacja terytorium i zmiany systemowe oraz zmiany na stanowisku szefa państwa lub rządu	112
6. Podmioty prawa legacji	115
6.1. Konfederacja	115
6.2. Federacja	116
6.3. Rządy emigracyjne, narody walczące o wyzwolenie spod obcej okupacji	118
7. Prawo legacji Stolicy Apostolskiej (łac. <i>Sedes Apostolica</i>) i Watykanu oraz Zakonu Maltańskiego	120
8. Prawo legacji czterech najmniejszych państw Europy	124
9. Parapaństwa i terytoria zależne, a prawo legacji	125

Rozdział IV

Funkcje dyplomatyczne	128
1. Ewolucja funkcji dyplomatycznych	128
2. Znaczenie odpowiedniego doboru, wykształcenia i przygotowania zawodowego kadr służby zagranicznej oraz rola zaplecza naukowego	132
3. Najważniejsze funkcje dyplomatyczne	136
3.1. Pojęcie funkcji dyplomatycznych	136
3.2. Funkcja reprezentacyjna i przedstawicielski charakter dyplomaty	137
3.3. Funkcja ochrony interesów państwa wysyłającego i jego obywateli	139
3.4. Funkcja negocjacyjna	143
3.5. Funkcja informacyjna	146
3.6. Funkcja promocyjna w dziedzinie stosunków politycznych, gospodarczych, kulturalnych i naukowych	149
3.7. Funkcja konsularna	156
4. Reprezentowanie interesów państwa trzeciego i jego obywateli	157
5. Wspólne przedstawicielstwa dyplomatyczne (wspólne ambasady, misje, konsulaty)	159

Rozdział V**Rodzaje, klasy, rangi, tytuły szefów i członków misji dyplomatycznych.**

Zasady precedencji oraz korpus dyplomatyczny	163
1. Rodzaje	163
2. Klasy	163
2.1. Pierwsza klasa	165
2.2. Druga klasa	166
2.3. Trzecia klasa	167
3. Stolica Apostolska	169
4. Zasady pierwszeństwa (precedencji) między szefami misji dyplomatycznych	171
5. Zasada równości między szefami misji	174
6. Stopnie dyplomatyczne i zasady precedencji w służbie dyplomatycznej	175
7. <i>Attachés</i> wojskowi (obrony)	177
8. Korpus dyplomatyczny	183

Rozdział VI

Początek i koniec pełnienia funkcji dyplomatycznych	186
1. Mianowanie i objęcie funkcji przez szefa misji dyplomatycznej	186
1.1. Tryb mianowania ambasadora (posła)	186
1.2. <i>Agrément</i>	187
1.3. Listy uwierzytelniające	191
1.4. Składanie nowych listów uwierzytelniających przez akredytowanego już ambasadora	195
1.5. Akredytacja <i>chargé d'affaires ad interim</i> i <i>chargé d'affaires en pied</i>	196

1.6. Mianowanie członków personelu misji dyplomatycznej oraz kwestia jej liczebności	198
1.7. Notyfikowanie państwu przyjmującemu mianowań, przyjazdów i wyjazdów	200
1.8. Siedziba misji dyplomatycznej	202
2. Zakończenie misji szefa i członków przedstawicielstwa dyplomatycznego	203
2.1. Różnorakie powody	203
2.2. Zawieszenie stosunków dyplomatycznych (zawieszenie działalności misji na stałe lub czasowo)	205
2.3. Zerwanie stosunków dyplomatycznych	206
2.4. Tymczasowe lub definitywne wycofanie szefa misji	210
2.5. Obniżenie reprezentacji dyplomatycznej do szczebla <i>chargé d'affaires</i>	211
2.6. Stałe lub tymczasowe wycofanie misji dyplomatycznej	212
2.7. Brak stosunków dyplomatycznych	213
2.8. Utrata podmiotowości międzynarodowoprawnej przez państwo	214
2.9. Zmiany konstytucyjne i systemowe oraz zmiany na stanowisku głowy państwa	214
2.10. <i>Persona non grata</i> i osoba niepożądana	216
2.11. Ekspulsja	218
2.12. Koniec pełnienia funkcji przez stałego szefa misji dyplomatycznej	219
2.13. Listy odwołujące	220
2.14. Listy zwalniające (rekredencjalnia)	220
2.15. Koniec pełnienia funkcji przez pozostałych członków misji dyplomatycznej	221

Rozdział VII

Przywileje i immunitety dyplomatyczne	222
1. Terminologia i istota	222
2. Teoretyczne aspekty instytucji przywilejów i immunitetów	223
2.1. Teoria dotycząca narodzin immunitetu dyplomatycznego w zamierzczłych czasach	224
2.2. Teoria reprezentacji	224
2.3. Teoria eksterytorialności	226
2.4. Teoria funkcjonalna	227
2.5. Immunitet dyplomatyczny a immunitet państwa	228
3. Obowiązek respektowania ustawodawstwa i zwyczajów państwa przyjmującego i niemieszania się do jego spraw wewnętrznych	232
4. Zasada niedyskryminacji, wzajemności i największego uprzywilejowania	236
5. Odpowiedzialność za naruszenie przywilejów i immunitetów	240
6. Zakres osobowy, terytorialny i czasowy korzystania z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych	252
6.1. Zakres osobowy	252
6.2. Zakres terytorialny. Przejazd tranzytowy przez państwo trzecie	256

6.3. Zakres czasowy	259
7. Nietykalność osobista	260
8. Status pomieszczeń misji dyplomatycznej, rezydencji, mienia oraz tzw. prawo do kaplicy	270
8.1. Definicja i funkcjonalny zakres uprzywilejowanego statusu pomieszczeń	270
8.2. Nietykalność pomieszczeń misji dyplomatycznych	271
8.3. Prawo do kaplicy	281
8.4. Majątek, fundusze, m.in. konta bankowe, oraz środki lokomocji misji dyplomatycznych i ich personelu	282
8.5. Zwolnienie misji i jej pomieszczeń od opłat, podatków i rewizji celnej, obciążeń służby publicznej i ubezpieczeń społecznych	289
8.6. Archiwa i korespondencja misji dyplomatycznej	292
8.7. Korespondencja i dokumenty członków personelu misji dyplomatycznej	294
8.8. Azyl dyplomatyczny	295
9. Immunitet jurysdykcyjny	300
9.1. Zasady ogólne	300
9.2. Immunitet od jurysdykcji karnej	302
9.3. Immunitet od jurysdykcji cywilnej	305
9.4. Immunitet jurysdykcyjny w zakresie prawa pracy	308
9.5. Immunitet od jurysdykcji administracyjnej	314
9.6. Broń palna	316
9.7. Zeznawanie w charakterze świadka, doręczanie pism procesowych i występowanie w charakterze biegłego	317
9.8. Zrzeczenie się immunitetu jurysdykcyjnego lub odmowa takiego zrzeczenia się	319
9.9. Immunitet egzekucyjny i zrzeczenie się tegoż immunitetu	322
9.10. Sposoby dochodzenia roszczeń wobec misji dyplomatycznej i jej członków	325
10. Komunikowanie się z władzami państwa przyjmującego, władzami i obywatelami państwa wysyłającego, swoboda poruszania się, porozumiewania się, korespondencja urzędowa, poczta dyplomatyczna, kurierzy dyplomatyczni i nadajnik radiowy	329
10.1. Komunikowanie się z władzami i obywatelami państwa przyjmującego	329
10.2. Swoboda komunikowania się z własnym rządem, misjami dyplomatycznymi, urzędami konsularnymi, własnymi obywatelami itd.	330
10.3. Swoboda poruszania się	330
10.4. Status kuriera i poczty dyplomatycznej	331
10.5. Nadajnik radiowy i inne środki łączności	338

11. Zwolnienia podatkowe i celne członków misji dyplomatycznej	339
11.1. Zwolnienia podatkowe	339
11.2. Zwolnienia od opłat celnych i rewizji celnej	342
11.3. Bagaż osobisty przedstawiciela dyplomatycznego	344
12. Inne przywileje i immunitety, takie jak: zwolnienia od świadczeń osobistych, obciążeń wojskowych, obowiązków rejestracyjnych, zwolnienia w zakresie ubezpieczeń społecznych, zezwolenia na pracę oraz inne ułatwienia udzielane przez państwo przyjmujące	345
13. Prawo do wywieszania flagi, godła i ich ochrony	348
14. Paszporty dyplomatyczne, służbowe MSZ, wizy, legitymacje, <i>laissez-passer</i> , listy polecające, glejty bezpieczeństwa (żelazne listy)	349
14.1. Paszporty dyplomatyczne i służbowe MSZ	349
14.2. Wizy	353
14.3. Legitymacje członków misji dyplomatycznych, urzędów konsularnych i funkcjonariuszy międzynarodowych	355
14.4. Paszporty dyplomatyczne i legitymacje a przywileje i immunitety dyplomatyczne	356
14.5. <i>Laissez-passer</i>	357
14.6. Listy polecające	358
14.7. Glejty bezpieczeństwa (żelazne listy)	358
15. Przywileje i immunitety dyplomatyczne w sytuacjach wyjątkowych, takich jak: stałe lub czasowe wycofanie misji, zerwanie stosunków dyplomatycznych, wybuch konfliktu zbrojnego, stan wyjątkowy, sankcje międzynarodowe	359

Rozdział VIII

Misje specjalne	370
1. Pojęcie i podstawy międzynarodowoprawne	370
2. Podstawowe rodzaje misji specjalnych, ich charakter, skład, obywatelstwo i funkcje	375
3. Przywileje i immunitety	377
3.1. Zakres rzeczowy	377
3.2. Zakres czasowy i terytorialny	378
4. Status prawny, przywileje i immunitety głowy państwa, szefa i innych członków rządu, zwłaszcza ministra spraw zagranicznych	380

Rozdział IX

Prawo dyplomatyczne organizacji międzynarodowych	390
1. Rozwój dyplomacji wielostronnej, kodyfikacja oraz źródła prawa dyplomatycznego organizacji międzynarodowych	390
2. Pojęcie prawa dyplomatycznego organizacji międzynarodowych	394

3. Kwestia podmiotowości międzynarodowoprawnej organizacji międzynarodowych oraz ich osobowości w prawie wewnętrznym państw	396
4. Prawo legacji organizacji międzynarodowych	397
5. Prawo legacji Unii Europejskiej i Europejska Służba Działań Zewnętrznych UE	398
5.1. Prawo legacji UE	398
5.2. Europejska Służba Działań Zewnętrznych UE	400
6. Stałe przedstawicielstwa państw przy organizacjach międzynarodowych	401
7. Delegacje do organów i na konferencje organizacji międzynarodowych	405
8. Funkcjonariusze międzynarodowi	406
9. Funkcje organizacji międzynarodowych	408
10. Przywileje i immunitety (zwłaszcza ONZ i organizacji wyspecjalizowanych ONZ) oraz Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości	409
11. Przywileje i immunitety Unii Europejskiej, Rady Europy i NATO	416
11.1. Przywileje i immunitety samych organizacji	416
11.2. Przywileje i immunitety przedstawicieli państw (delegatów) uczestniczących <i>ad hoc</i> w obradach i pracach organizacji	416
11.3. Przywileje i immunitety funkcjonariuszy omawianych organizacji międzynarodowych	417
11.4. Deputowani do zgromadzeń parlamentarnych omawianych organizacji	418
11.5. Stałe przedstawicielstwa dyplomatyczne akredytowane przy Radzie Europy, Unii Europejskiej i NATO oraz tych organizacji w innych państwach i przy niektórych organizacjach międzynarodowych	418
11.6. Podstawy prawne przywilejów i immunitetów Rady Europy, Unii Europejskiej i NATO	419
11.7. Korpus dyplomatyczny przedstawicieli państw przy organizacjach międzynarodowych	421

Rozdział X

Dyplomacja konferencyjna (parlamentarna)	422
1. Pojęcie dyplomacji konferencyjnej	422
2. Konferencje międzynarodowe	423
3. Delegacje na rokowania wielostronne i konferencje	430
4. Pełnomocnictwa	431
5. Instrukcje negocjacyjne	433

Rozdział XI

Akty dyplomacji, język dyplomatyczny, kurtuazja międzynarodowa, etykieta i protokół dyplomatyczny, korespondencja dyplomatyczna	434
1. Akty dyplomacji	434
2. Język dyplomatyczny	435

3. Kurtuazja międzynarodowa, ceremoniał państwowy, etykieta oraz protokół dyplomatyczny	437
4. Korespondencja dyplomatyczna	441
4.1. Ogólne zasady odnoszące się do korespondencji dyplomatycznej	441
4.2. Korespondencja na szczble głowy państwa, szefa i członków rządu	443
4.3. Pisma (noty) dyplomatyczne	445
4.4. Specyficzne formy przekazu stanowiska państw	450
4.5. Pisma półoficjalne i prywatne	452
4.6. Depesze dyplomatyczne	452
4.7. Korespondencja dyplomatyczna organizacji międzynarodowych	452

Rozdział XII

Nazwa, zarys historyczny, pojęcie, źródła i kodyfikacja prawa konsularnego	454
1. Nazwa i zarys historyczny	454
2. Pojęcie i źródła prawa konsularnego	461
3. Kodyfikacja prawa konsularnego	463

Rozdział XIII

Ustanawianie stosunków konsularnych	469
1. Stosunki konsularne, ich ustanawianie oraz kwestia „prawa konsulatu”	469
2. Podmioty „prawa konsulatu”	471
3. Stosunki konsularne a sprawa uznania	471
4. Ustanowienie zawodowego urzędu konsularnego, jego klasy, siedziby i okręgu konsularnego	474
5. Okręg konsularny, sieć konsularna i siedziba urzędu konsularnego	477
6. Ustanowienie honorowego urzędu konsularnego, jego szefa, klasy, siedziby i okręgu konsularnego	478
7. Stosunki dyplomatyczne a stosunki konsularne	479
8. Unia Europejska – współpraca konsularna, opieka nad obywatelami UE w państwach trzecich, „wspólne konsulaty”. Polska ustawa z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne	481

Rozdział XIV

Organy państwa do spraw realizacji stosunków konsularnych	485
1. Urzędy konsularne, ich status, kategorie, klasy oraz struktura organizacyjna	485
2. Klasy, tytuły i stopnie zawodowych i honorowych kierowników urzędów konsularnych	488
3. Zawodowi urzędnicy konsularni (konsulowie)	490
4. Honorowi urzędnicy konsularni (konsulowie honorowi)	492
5. Pracownicy konsularni (zawodowi)	497
6. Członkowie personelu służby	497
7. Członkowie personelu prywatnego	497

8. Osoby mające obywatelstwo państwa przyjmującego lub stale w nim zamieszkałe	498
9. Pracownicy i członkowie służby honorowych urzędów konsularnych (konsulatów honorowych)	498
10. Mianowanie członków urzędu konsularnego oraz kwestia obywatelstwa ...	498
11. Kwestia liczebności personelu konsularnego	499
12. Zasady pierwszeństwa	500
13. Przedstawicielski charakter konsula oraz jednolitość służby dyplomatycznej i konsularnej	501
14. Korpus konsularny	502

Rozdział XV

Funkcje konsularne	505
1. Uwagi ogólne	505
2. Ochrona interesów państwa wysyłającego i jego obywateli oraz pomoc konsularna	511
3. Funkcje konsularne o charakterze administracyjnym, sądowym, notarialnym, urzędnika stanu cywilnego oraz w sprawach spadkowych, opieki, kurateli i przyjmowania przedmiotów wartościowych do depozytu urzędu konsularnego. Język korespondencji urzędowej konsula i elektroniczna skrzynka podawcza	519
3.1. Funkcje konsularne o charakterze administracyjnym	519
3.2. Funkcje o charakterze sądowym	521
3.3. Pełnienie przez urzędnika konsularnego funkcji notariusza	526
3.4. Funkcje konsularne w sprawach spadkowych	527
3.5. Funkcje konsularne w zakresie opieki i kurateli	528
3.6. Przyjmowanie do depozytu urzędu konsularnego	529
3.7. Język korespondencji urzędowej konsula i korzystanie z elektronicznej skrzynki podawczej	530
4. Funkcje konsula w dziedzinie żeglugi morskiej, rzecznej i powietrznej	530
5. Funkcje konsularne w dziedzinie promocji stosunków gospodarczych i handlowych	533
6. Funkcja promocyjna w dziedzinie stosunków kulturalnych i naukowych oraz umacniania więzi z Polonią	535
7. Funkcja informacyjna	537
8. Funkcje polityczne i specyficzne zadania o charakterze dyplomatycznym ...	538
9. Możliwość pełnienia funkcji konsularnych przez członka misji dyplomatycznej. Wydziały konsularne ambasad	540
10. Dokonywanie aktów dyplomatycznych przez urzędników konsularnych ...	542
11. Powierzenie konsulowi reprezentacji państwa wysyłającego przy organizacji międzynarodowej	543
12. Wykonywanie funkcji konsularnych w państwie trzecim lub na rzecz państwa trzeciego	544

13. Czasowe pełnienie opieki nad interesami i obywatelami państwa trzeciego	545
14. Mianowanie tej samej osoby urzędnikiem konsularnym przez dwa lub więcej państw	546
15. Funkcje konsulów honorowych	547
16. Sytuacja prawna i funkcje konsulów państw neutralnych w czasie konfliktów zbrojnych	548

Rozdział XVI

Początek i koniec pełnienia funkcji konsularnych	550
1. Mianowanie i dopuszczanie do wykonywania funkcji kierownika urzędu konsularnego	550
1.1. Listy komisyjne	552
1.2. <i>Exequatur</i>	554
1.3. Tymczasowe dopuszczenie do wykonywania funkcji kierownika urzędu konsularnego	557
1.4. Tymczasowe wykonywanie funkcji kierownika urzędu konsularnego	558
2. Obowiązek notyfikowania państwu przyjmującemu o nominacjach, przybyciu i wyjazdach oraz wszelkich zmianach w składzie osobowym urzędów konsularnych	559
3. Zakończenie pełnienia funkcji konsularnych	560
4. Powołanie konsula honorowego i zakończenie pełnienia przez niego funkcji konsularnych	562

Rozdział XVII

Przywileje i immunitety konsularne	563
1. Teoria funkcjonalna w odniesieniu do przywilejów i immunitetów konsularnych	563
2. Niestosowanie dyskryminacji, zasada wzajemności i największego uprzywilejowania	564
3. Odpowiedzialność państwa przyjmującego z tytułu naruszenia przywilejów i immunitetów konsularnych	564
4. Obowiązek poszanowania ustawodawstwa państwa przyjmującego i niemieszania się do jego spraw wewnętrznych	565
5. Zakres osobowy i rzeczowy przywilejów i immunitetów konsularnych, prywatna działalność członków personelu urzędu konsularnego oraz kwestie związane z ich obywatelstwem	566
6. Zakres czasowy przywilejów i immunitetów konsularnych	569
7. Swoboda poruszania się, zakres terytorialny przywilejów i immunitetów konsularnych oraz przejazd przez państwa trzecie (tranzytowe)	571
8. Nietykalność osobista	574
9. Immunitet jurysdykcyjny	576
9.1. Uwagi ogólne	576
9.2. Immunitet od jurysdykcji karnej	578

9.3. Immunitet od jurysdykcji cywilnej	580
9.4. Immunitet od jurysdykcji administracyjnej	582
10. Składanie zeznań w charakterze świadka, występowanie w charakterze biegłego lub tłumacza, przedstawianie korespondencji i dokumentów oraz doręczanie pism sądowych i wykonywanie rekwizycji sądowych	583
11. Zrzeczenie się przywilejów i immunitetów konsularnych	586
12. Swoboda porozumiewania się z obywatelami państwa wysyłającego oraz władzami państwa przyjmującego	587
13. Obowiązek powiadamiania o zatrzymaniu i aresztowaniu obywateli państwa wysyłającego	588
14. Zawiadomienie o przypadkach zgonów, opiece lub kurateli, rozbiciu statków i wypadkach lotniczych	593
15. Porozumiewanie się z władzami państwa przyjmującego – kwestia języka obowiązującego w korespondencji urzędowej	593
16. Swoboda komunikowania się, kurier i poczta konsularna, korespondencja urzędowa	594
17. Zwolnienie od opłat i podatków członków urzędu konsularnego	596
18. Zwolnienie od opłat celnych i rewizji celnej	598
19. Zwolnienie od świadczeń osobistych i rzeczowych, od rejestracji cudzoziemców, od zezwoleń na pracę, od ubezpieczeń społecznych oraz obciążeń wojskowych	600
20. Przywileje i immunitety dotyczące urzędu konsularnego i pomieszczeń konsularnych	601
20.1. Pojęcie pomieszczeń konsularnych	602
20.2. Kwestia nietykalności pomieszczeń konsularnych	603
20.3. Majątek, konta w banku i środki lokomocji	606
20.4. Archiwa konsularne i korespondencja urzędowa	606
20.5. Status rezydencji kierownika urzędu konsularnego i pozostałych członków urzędu konsularnego	608
21. Kwestia udzielania azylu w pomieszczeniach konsularnych	608
22. Zwolnienia urzędu konsularnego od podatków, opłat celnych i rewizji celnej oraz ułatwienia przy nabywaniu pomieszczeń urzędu konsularnego	610
23. Opłaty i inne należności konsularne oraz kwestia transferu nagromadzonych z tego tytułu kwot	611
24. Prawo urzędu konsularnego do używania flagi i godła państwowego	612
25. Sytuacja członków urzędu konsularnego, ochrona pomieszczeń i archiwów konsularnych oraz interesów państwa wysyłającego i jego obywateli w okolicznościach wyjątkowych, a szczególnie zerwania stosunków konsularnych i konfliktu zbrojnego. Rola państwa trzeciego	613
26. Przywileje i immunitety honorowych urzędników konsularnych i członków ich rodzin oraz personelu honorowego urzędu konsularnego	615

Wybrana literatura	623
Skorowidz przedmiotowy	629

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- Karta NZ – Karta Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1947 r. poz. 90 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- Konferencja wiedeńska z 1961 r. – Konferencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o stosunkach dyplomatycznych, która odbyła się w Wiedniu od 2.03. do 14.04.1961 r., przyjmująca konwencję wiedeńską z 1961 r.
- Konferencja wiedeńska z 1963 r. – Konferencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o stosunkach konsularnych, która odbyła się w Wiedniu od 4.03. do 22.04.1963 r., przyjmująca konwencję wiedeńską z 1963 r.
- Konstytucja – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm.)
- Konwencja europejska o funkcjach konsularnych – Konwencja europejska o funkcjach konsularnych z 11.12.1967 r. (www.coe.int)
- konwencja haska z 1954 r. – Konwencja dotycząca procedury cywilnej z 1.03.1954 r. (Dz.U. z 1963 r. poz. 90 ze zm.)
- konwencja haska z 1970 r. – Konwencja o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych z 18.03.1970 r. (Dz.U. z 2000 r. poz. 582)
- konwencja hawańska o urzędnikach dyplomatycznych – Konwencja dotycząca urzędników dyplomatycznych, przyjęta na VI Konferencji Interamerykańskiej w Hawanie 20.02.1928 r.
- konwencja hawańska o urzędnikach konsularnych – Konwencja dotycząca urzędników konsularnych, przyjęta na VI Konferencji Interamerykańskiej w Hawanie 20.02.1928 r.
- konwencja o bezpieczeństwie personelu ONZ – Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego z 9.12.1994 r. (Dz.U. z 2003 r. poz. 1671 ze zm.)
- Konwencja o misjach specjalnych – Konwencja o misjach specjalnych z 16.12.1969 r. (Dz.U. z 1985 r. poz. 245).

konwencja o przywilejach i immunitetach ONZ	– Konwencja dotycząca przywilejów i immunitetów Narodów Zjednoczonych z 13.02.1946 r. (Dz.U. z 1948 r. poz. 286)
Konwencja o przywilejach i immunitetach organizacji wyspecjalizowanych	– Konwencja o przywilejach i immunitetach organizacji wyspecjalizowanych z 21.11.1947 r. (Dz.U. z 1970 r. poz. 25)
konwencja ONZ o immunitecie państwa	– Konwencja o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności z 2.12.2004 r.
konwencja ONZ z 1973 r.	– Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom z 14.12.1973 r. (Dz.U. z 1983 r. poz. 168)
Konwencja wiedeńska o prawie traktatów	– Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 23.05.1969 r. (Dz.U. z 1990 r. poz. 439)
konwencja wiedeńska z 1961 r.	– Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych z 18.04.1961 r. (Dz.U. z 1965 r. poz. 232)
konwencja wiedeńska z 1963 r.	– Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych z 24.04.1963 r. (Dz.U. z 1982 r. poz. 98)
konwencja wiedeńska z 1975 r.	– Konwencja wiedeńska o reprezentacji państw w ich stosunkach z organizacjami międzynarodowymi o charakterze uniwersalnym z 14.03.1975 r.
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
Prawo konsularne	– ustawa z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne (Dz.U. z 2018 r. poz. 2141)
protokół akwizgrański z 1818 r.	– Protokół Kongresu Akwizgrańskiego z 21.11.1818 r.
Protokół w sprawie przywilejów i immunitetów UE	– Protokół w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej, załączony do traktatu ustanawiającego Jedną Radę i Jedną Komisję Wspólnot Europejskich, sporządzonego w Brukseli 8.04.1965 r. (Dz.U. z 2004 r. poz. 864/4 ze zm.)
regulamin MSZ	– zarządzenie nr 31 Ministra Spraw Zagranicznych z 30.09.2015 r. w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Zagranicznych (Dz.Urz. MSZ z 2017 r. poz. 31 ze zm.)
regulamin wiedeński z 1815 r.	– Regulamin o rangach agentów dyplomatycznych z 19.03.1815 r.

Statut Rzymski	– Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. poz. 708 ze zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
ustawa o funkcjach konsułów	– ustawa z 13.02.1984 r. o funkcjach konsułów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2015 r. poz. 389 ze zm.) – nie obowiązuje
ustawa o służbie zagranicznej	– ustawa z 27.07.2001 r. o służbie zagranicznej (Dz.U. z 2018 r. poz. 2040)

Czasopisma, publikatory i inne

ACDI	– Annuaire de la Commission du Droit International
AJIL	– American Journal of International Law
BYIL	– British Yearbook of International Law
CC	– Korpus Konsularny
CD	– Korpus Dyplomatyczny
ChRL	– Chińska Republika Ludowo-Demokratyczna
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. MSZ	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
ESDZ	– Europejska Służba Działań Zewnętrznych („dyplomacja UE”)
ICJR	– International Court of Justice Reports
ICLQ	– International and Comparative Law Quarterly
KNU	– klauzula największego uprzywilejowania
KPM	– Komisja Prawa Międzynarodowego
KSE	– Komitet do Spraw Europejskich
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
M.P.	– Monitor Polski
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
MTS	– Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
NATO	– Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
NP	– Nowe Prawo
OBWE	– Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OECD	– Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

PiP	- Państwo i Prawo
PISM	- Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
PRL	- Polska Rzeczpospolita Ludowa
PS	- Przegląd Sądowy
PYIL	- The Polish Yearbook of International Law
RCADI	- Recueil des Cours de l'Académie de Droit International
RGDIP	- Revue Générale de Droit International Public
SFOR	- Siły Stabilizacyjne NATO (NATO'S Stabilisation Force)
SM	- Sprawy Międzynarodowe
SUE	- Komisja do spraw Unii Europejskiej
UE	- Unia Europejska
UNEF	- Doraźne Siły Narodów Zjednoczonych (United Nations Emergency Force)
UNLS	- United Nations Legislative Series, VII, Law and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities UN Doc. St./Leg./Ser. B/7/158 and St./Leg./Ser. B/13/Supp., 1963
WTO	- Światowa Organizacja Handlu
YILC	- Yearbook of the International Law Commission

UWAGI WSTĘPNE

Prawo dyplomatyczne i konsularne to jedna z najstarszych dziedzin prawa narodów, sięgająca swymi korzeniami początków cywilizacji ludzkiej. Zrodziła je konieczność obrony interesów i praw, a także pokojowego współżycia najpierw między wspólnotami plemiennymi, a później między narodami i państwami.

Stopniowy rozwój zasad i norm prawa dyplomatycznego i konsularnego w ciągu całych stuleci, zwłaszcza tych ostatnich, stanowił nie tylko odbicie rozwijających się na coraz szerszą skalę stosunków między stale wzrastającą liczbą podmiotów prawa międzynarodowego, lecz także dzięki rozwojowi tych zasad i norm prawnych, zapewniających coraz skuteczniej bezpieczny obrót dyplomatyczny i konsularny, przyczyniał się do rozwoju tych stosunków, a tym samym stosunków międzynarodowych w ogóle.

Prawo dyplomatyczne i konsularne zachowuje, z jednej strony, uświęcone wiekową tradycją i praktyką instytucje i zwyczaje, z drugiej zaś, podobnie jak inne zasady i normy prawa międzynarodowego, podlega przeobrażeniom i demokratycznej ewolucji.

Zarówno prawo dyplomatyczne, jak i dyplomacja w ogóle powstawały wraz z rozwojem państwa, służąc realizacji celów jego polityki zagranicznej. W zależności od epoki zmieniały się formy, metody działania i charakter dyplomacji, przechodząc poważną ewolucję – od działania w warunkach brutalnego stosowania siły i łamania podstawowych norm prawa międzynarodowego, podbojów obcych terytoriów, nierównoprawnych stosunków między państwami itp. do działania w warunkach przestrzegania zasad pokojowej i partnerskiej współpracy, poszanowania suwerenności państw, nieagresji, rezygnacji ze stosowania siły, załatwiania sporów międzynarodowych wyłącznie pokojowymi środkami, w tym zwłaszcza za pomocą tzw. metod dyplomatycznych.

W obecnych czasach, charakteryzujących się wielkimi przemianami na politycznej mapie – jakże złożonego, pełnego przeciwności i wzajemnych powiązań współczesnego świata, w czasach globalizacji, szczególnego znaczenia nabiera rola prawa

międzynarodowego, w tym prawa dyplomatycznego i konsularnego. Podstawową funkcją współczesnego prawa międzynarodowego jest zapewnienie pokojowego, demokratycznego, normalnego rozwoju stosunków i współpracy między podmiotami tego prawa. Urzeczywistnieniu tej funkcji służy także współczesne prawo dyplomatyczne i konsularne oparte na zasadach poszanowania suwerennej równości państw, niemieszania się do spraw wewnętrznych i wzajemnego szacunku. Należy przy tym przypomnieć, że prawo międzynarodowe wykształciło mnóstwo zasad, norm i instytucji regulujących i zapewniających funkcjonowanie stosunków międzynarodowych. W tym celu powoływane są różne organizacje, organy i instytucje, wśród których centralne miejsce zajmuje dyplomacja dysponująca własnymi, ukształtowanymi w procesie długiego okresu historycznego, organami i instytucjami oraz posługująca się właściwymi dla niej formami i metodami działania.

W naszych czasach, gdy ma miejsce bezprecedensowy rozwój różnorodnych stosunków między państwami, gdy stopień współzależności między nimi, a tym samym między wewnętrzną i zewnętrzną sytuacją państwa, poważnie wzrósł, gdy od 1945 r. ponad trzykrotnie wzrosła liczba państw, podobnie zresztą jak liczba organizacji międzynarodowych – znacznej ewolucji i poszerzeniu uległy także funkcje współczesnej dyplomacji i służby konsularnej. Nie mogło to nie wywrzeć wpływu na metody i środki ich działania. W związku z poważnym wzrostem znaczenia tzw. dyplomacji bezpośredniej, prowadzonej współcześnie bez pośredników przez głowy państw, szefów rządów i ministrów spraw zagranicznych, poważnej ewolucji uległa rola szefa misji dyplomatycznej. Wprawdzie jego możliwości podejmowania samodzielnych decyzji w bardziej istotnych sprawach zostały znacznie ograniczone, to jednak poważnie wzrósł zakres funkcji i zadań, w tym w dziedzinach, którymi dawna tzw. salonowa dyplomacja z reguły się nie zajmowała, jak np. promocja stosunków handlowo-gospodarczych, kulturalnych, opieka nad obywatelami. Stało się tak głównie na skutek niebywałego postępu w rozwoju nowoczesnych środków łączności i transportu, umożliwiających natychmiastowe przekazywanie decyzji i instrukcji władz państwa wysyłającego (MSZ – Centrali).

Współcześnie coraz większą rolę w stosunkach międzynarodowych odgrywa dyplomacja wielostronna, konferencyjna, a więc dyplomacja na forum wzrastającej liczby organizacji międzynarodowych. Dotyczy to także nowych form organizacyjnych współczesnej dyplomacji, jakimi są m.in. stałe przedstawicielstwa państw przy organizacjach międzynarodowych oraz budowana obecnie dyplomacja Unii Europejskiej, czyli Europejska Służba Działań Zewnętrznych, współpracująca ze służbami dyplomatycznymi państw członkowskich UE.

Wzrosła też rola dyplomacji *ad hoc*, misji specjalnych, w tym tzw. osobistej dyplomacji oraz czynników spoza kręgu zawodowej dyplomacji, dyplomacji publicznej itd.

Także służba konsularna podlega przemianom. Liczba urzędów konsularnych, wzbo-gacona o instytucję konsula honorowego, znacznie wzrosła, coraz gęściej pokrywając

terytoria poszczególnych państw. Na przykład na skutek zasadniczego wzrostu roli stosunków handlowo-gospodarczych, a także naukowo-technicznych we współczesnym świecie znacznie więcej uwagi niż dawniej dyplomaci i konsulowie muszą poświęcać właśnie tym sprawom. Wywarło to zresztą wpływ nie tylko na zmianę profilu zainteresowań dyplomatów i konsulów oraz działalność misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych w ogóle, lecz spowodowało również określone zmiany w ich wewnętrznych strukturach organizacyjnych, co znalazło wyraz m.in. w powoływaniu stanowisk do spraw współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej, turystyki, komunikacji, emigracji itd.

Jak już wspomniano, szczególnie współcześnie, uświęcone nierzadko wielowiekową tradycją, metody działania i struktury organizacyjne dyplomacji podlegają określonym przemianom pod wpływem zarówno głębokich przeobrażeń w stosunkach międzynarodowych, jak i postępującej koordynacji akcji dyplomatycznych, m.in. w ramach organizacji międzynarodowych¹, a także coraz większego wglądu opinii publicznej w kwestie polityki zagranicznej i dyplomacji, łącznie ze służbą konsularną, głównie ze strony parlamentu, partii i organizacji politycznych oraz mass mediów.

Wskazane zjawiska znajdują odbicie także w rozwoju norm prawnych omawianej dziedziny, czego wyrazem jest m.in. rozwój nowej gałęzi prawa dyplomatycznego, tj. prawa dyplomatycznego organizacji międzynarodowych, oraz dokonanie na nieotworzoną dotychczas skalę kodyfikacji zasad i norm prawa dyplomatycznego i konsularnego.

Szczególne role norm prawa dyplomatycznego i konsularnego wynika stąd, że regulują one status prawny oraz działalność państwowych organów powoływanych do realizacji polityki zagranicznej państw i ich stosunków międzynarodowych w ogóle. Stąd też szczególnego znaczenia nabiera sprawa stałego doskonalenia tych norm, a w związku z tym rozwoju nauki służącej tym celom oraz kształcenia i specjalizacji kadr służby dyplomatyczno-konsularnej w ich stosowaniu w praktyce. W związku z tym należy stwierdzić, że w miarę rozwoju w ciągu wieków instytucji i norm prawa dyplomatycznego i konsularnego rozwijała się i rozwija także nauka tego prawa. Do jej rozwoju przyczyniła się także nauka polska, czego jednym z pierwszych znaczących przykładów było wydane w Krakowie w 1595 r. dzieło Krzysztofa Warszewickiego *O pośle i poselstwach*, tłumaczone na kilka obcych języków.

Po tragicznych doświadczeniach rozbiorowych wielu wybitnych polskich mężów stanu, szczególnie okresu Sejmu Czteroletniego, zdawało sobie sprawę z wielkiej wagi dobrze zorganizowanej i wszechstronnie wykształconej służby dyplomatycznej dla niepodległego bytu i podstawowych interesów Polski. Pojawiły się projekty założenia

¹ Współcześnie nie ma chyba już takiej dziedziny życia człowieka, która nie byłaby przedmiotem zainteresowania dyplomacji wielostronnej.

odpowiednich szkół dla przyszłych dyplomatów². Hugo Kołłątaj wskazywał, że: „Jeden rozumny, a kochający swą Ojczyznę minister więcej uczynić może dla Rzeczypospolitej, niż kilkadziesiąt tysięcy wojska w pole wyprowadzonego [...], bo on [...] często bardzo jest w stanie zapobiec swym rozumem nieprawnej uzurpacji, przelaniu krwi ludzkiej, nieprzyzwoitościom [...]”³.

Dlatego też szczególnie w państwach, w których istnieje świadomość roli i znaczenia dobrze przygotowanej i skutecznie działającej służby dyplomatyczno-konsularnej dla ochrony podstawowych interesów państwa i jego obywateli, wielką wagę przywiązuje się do odpowiedniego doboru i kształcenia kadry do tej służby. W wielu państwach istnieją od lat specjalne uczelnie kształcące przyszłych dyplomatów i konsulów, organizowane są różnego rodzaju kursy doskonalenia zawodowego, tak by mogli oni skutecznie wykonywać coraz rozleglejsze i bardziej skomplikowane zadania.

Szczególnie współcześnie, kiedy poważnie wzrosła liczba różnych zagrożeń w zawodzie dyplomaty, istnieje potrzeba szerszego, a więc wychodzącego poza resort spraw zagranicznych, zapoznawania się z rolą, znaczeniem i statusem międzynarodowo-prawnym dyplomatów i konsulów. Potrzeba taka wynika zwłaszcza z faktu pojawienia się w ostatnich dziesięcioleciach nowych „plag” godzących w prestiż i bezpieczeństwo osobiste dyplomatów i konsulów. Stają się oni nierzadko bezpośrednimi ofiarami nie tylko ślepego terroryzmu, lecz także innych działań, podyktowanych względami określonej praktyki politycznej. Należą do nich m.in., stosowane niekiedy na znaczną skalę, wzajemne wydalenia dyplomatów i konsulów (*expulsion réciproque*) w atmosferze oskarżeń w środkach masowego przekazu o prowadzenie działalności niezgodnej z ich statusem, zwłaszcza szpiegowskiej, rozmyślnego naruszania statusu dyplomatów i konsulów, brania ich jako zakładników, instalowania urządzeń podsłuchowych w pomieszczeniach dyplomatycznych i konsularnych, tzw. wojen ambasad – takich jak między Francją a Iranem latem 1987 r., a także coraz częściej organizowanych różnych manifestacji przed pomieszczeniami dyplomatycznymi i konsularnymi obcych państw, nierzadko za wiedzą i zachętą ich władz itp. Wszystko to nie służy tworzeniu przychyłnej i budzącej zaufanie atmosfery społecznej do wypełniania, w normalnych warunkach, funkcji dyplomatycznych i konsularnych.

Podręcznik niniejszy możliwie kompleksowo ujmuje problematykę współczesnego prawa dyplomatycznego i konsularnego, nie ograniczając się do naświetlenia tylko statusu tzw. dyplomacji bilateralnej, a więc materii objętej głównie Konwencją Wiedeńską o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r., lecz należną uwagę poświęca również tzw. dyplomacji wielostronnej i dyplomacji *ad hoc* w ogóle oraz organom

² Zwłaszcza T. Morski, *Mysli o potrzebie i sposobach przysposobienia młodzieży do służby dyplomatycznej w Polsce*, Warszawa 1792.

³ H. Kołłątaj, *Do Stanisława Małachowskiego referendarza koronnego, o przyszłym Sejmie Anonima listów kilka*, cz. 1, *O Podźwignieniu Sił Krajowych*, Warszawa 1788, s. 106–107. Termin „minister”, a raczej „minister publiczny”, używany był do XIX w. jako określenie przedstawiciela dyplomatycznego w ogóle.

wewnętrznym i zewnętrznym państw do spraw stosunków międzynarodowych. Podręcznik obejmuje także podstawy prawa konsularnego, wychodząc przy tym poza ramy Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 24.04.1963 r. i uwzględniając bardzo zróżnicowaną i bogatą praktykę, w tym Polski, znajdującą swe odbicie głównie w dwustronnych konwencjach konsularnych, dostosowujących zasady i normy współczesnego prawa konsularnego do specyficznych wymogów w stosunkach między poszczególnymi państwami. W części tej należną uwagę poświęca się także statusowi prawnemu przywróconej do polskiej praktyki konsularnej, zwłaszcza po zmianach systemowych w 1989 r., bardzo użytecznej instytucji konsula honorowego. Oczywiście należna uwaga musiała być poświęcona także przepisom wewnętrznym państw, w których znajduje odbicie ich często specyficzne podejście m.in. do zakresu funkcji konsularnych, przyznawanych różnych prerogatyw itp.

Obecnie, mimo praktycznie całkowitej integracji służby konsularnej ze służbą *par excellence* dyplomatyczną i traktowania obu, w sensie pragmatyki służbowej, jako jednolitej służby dyplomatycznej, autor zdecydował się na utrzymanie w tytule niniejszej pracy tradycyjnej nazwy „prawo dyplomatyczne i konsularne”, mając przy tym na względzie nie tylko tradycję, lecz także chęć podkreślenia specyfiki i znaczenia tego bardzo ważnego działu służby zagranicznej, jaki stanowi służba konsularna. W praktyce występują tu bowiem wciąż odrębne międzynarodowe i wewnętrzne regulacje prawne dotyczące funkcji, specyficznych zadań i organizacji służby konsularnej.

Przy korzystaniu z niniejszego podręcznika należy uwzględnić fakt, że pewne zasady ogólne obowiązują zarówno w prawie konsularnym, jak i w prawie dyplomatycznym *sensu largo*, czyli obejmującym – oprócz postanowień Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 18.04.1961 r. – także zasady i normy zawarte w konwencji wiedeńskiej z 1963 r., Konwencji o misjach specjalnych z 16.12.1969 r., Konwencji o reprezentacji państw w ich stosunkach z organizacjami o charakterze uniwersalnym z 14.03.1975 r. oraz w innych aktach, zwłaszcza regulujących zagadnienie przywilejów i immunitetów. Chodzi przy tym o zasadę współczesnego prawa dyplomatycznego i konsularnego wiążącą zakres przyznawanych przywilejów i immunitetów z zakresem pełnionych funkcji, zasadę wzajemności i niedyskryminacji, obowiązek niemieszania się do spraw wewnętrznych państwa przyjmującego itd.

Celem uniknięcia powtórzeń zasady te zostały szerzej omówione jedynie w części dotyczącej służby dyplomatycznej, a więc zgodnie z postanowieniami konwencji wiedeńskiej z 1961 r., na której w wielu przypadkach wzorują się późniejsze akty międzynarodowoprawne z dziedziny prawa dyplomatycznego i konsularnego, w tym konwencja wiedeńska z 1963 r.

Prawo dyplomatyczne i konsularne, podobnie jak inne dziedziny prawa, podlega współcześnie dosyć szybkiej ewolucji i procesowi starzenia się. Pojawiają się nowe akty międzynarodowoprawne i wewnętrzne państw. Tak np. w grudniu 1994 r. Zgro-

madzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło bardzo ważną Konwencję o bezpieczeństwie personelu ONZ i personelu współdziałającego, a w grudniu 2004 r. – Konwencję o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności, natomiast w Polsce Sejm uchwalił 27.07.2001 r. ustawę o służbie zagranicznej, która, po raz pierwszy w historii dyplomacji polskiej, próbowała uregulować kompleksowo najważniejsze kwestie związane z funkcjonowaniem polskiej służby zagranicznej. Obecnie rozważana jest jej nowelizacja.

Kolejnym ważnym krokiem na drodze porządkowania i udoskonalania sytuacji prawnej polskiej służby zagranicznej było uchwalenie przez Sejm również kompleksowej ustawy z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne.

Powyższe akty prawne stanowią potwierdzenie konieczności aktualizacji, co pewien czas, podręczników z omawianej dziedziny. Postulat ten spełnia także obecne, uaktualnione, trzynaste wydanie niniejszego podręcznika.

Autor koncentruje się na aktualnie obowiązującym prawie dyplomatycznym i konsularnym oraz, jako długoletni pracownik MSZ, także na praktyce, starając się maksymalnie uwzględnić najnowsze trendy i wymogi oraz terminologię zarówno polskiej, jak i międzynarodowej praktyki. Nie rezygnuje też z naświetlenia niektórych aspektów organizacji i techniki działania służby zagranicznej, poświęcając należną uwagę stanowisku doktryny przedmiotu.

Niniejszy podręcznik służy od lat przede wszystkim pracownikom polskiej służby zagranicznej oraz wszystkim osobom zainteresowanym, które uczestniczą w realizacji poszczególnych segmentów polityki zagranicznej Polski na forum międzynarodowym. Służy także adeptom polskiej służby dyplomatyczno-konsularnej, a na wyższych uczelniach studentom, zwłaszcza na kierunkach stosunków międzynarodowych i dyplomacji.

NAZWA I RYS HISTORYCZNY. POJĘCIE DYPLOMACJI ORAZ POJĘCIE, ŹRÓDŁA I KODYFIKACJA PRAWA DYPLMATYCZNEGO

1. Nazwa i rys historyczny

Termin „**dyplomacja**” pochodzi od greckiego słowa *diploma* (gr. *diplóos* – podwójny), czyli składający się z dwóch glinianych tabliczek. Zgodnie z przeważającymi opiniami, chociaż nie do końca pewnymi, w starożytnej Grecji był to akt urzędowy wydawany przez suwerena, zapewniający posłom określone przywileje, a w czasach rzymskich dokument stanowiący rodzaj paszportu i rekomendacji¹.

1

Terminy „dyplomata” i „dyplomacja” weszły do obiegu w nowszej historii, a ściślej na przełomie XVII i XVIII w.²

Instytucja dyplomacji należy do najstarszych w stosunkach między państwami. Zrodziła się w głębokiej starożytności. Pojawiła się wraz z rozwojem kontaktów między państwami starożytnego świata – Asyrii, Babilonu, Izraela, Egiptu, Chin, Indii³, Grecji i Rzymu. Szczególnie wczesnie rozwinęła się instytucja rokowań, zwłaszcza w Egipcie, związana z wysyłaniem specjalnych poselstw, zawieraniem różnego rodzaju umów, przeważnie z ościennymi państwami. Świadczy o tym m.in. korespondencja z XV–XIII w. p.n.e. znaleziona w XIX w. w Tel-Amarna w środkowym Egipcie. Potwierdzają to najstarsze pomniki prawne świata: traktat zawarty około 3100 r. p.n.e.

¹ Szerzej na ten temat – por. m.in. R. Genet, *Traité de Diplomatie et de Droit Diplomatique*, t. 1, Paris 1931, s. 11–12.

² Por. m.in. O. Bloch, W. von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris 1960.

³ Na przykład starożytne indyjskie Księgi Manu (V w. p.n.e.) traktują m.in. o sztuce dyplomacji. We dług nich: „Sztuka dyplomacji polega na umiejętności niedopuszczenia do wojny i na utrwalaniu pokoju; wszystko zależy od posłów, bo tylko oni zdobywają lub tracą sojuszników [...]. Należy bowiem dążyć do załatwiania najbardziej skomplikowanych spraw międzynarodowych na drodze pokojowej i siła powinna stać na drugim miejscu”.

pomiędzy dwoma państwami-miastami Mezopotamii (Lagasz i Umma) oraz układ z 1296 r. p.n.e. podpisany przez faraona Ramzesa II z królem Hetytów Hattusililem III. W Starym Testamencie, w Prawach Manu, w praktyce starożytnych Chin itd. dostrzec można już pewne elementy świadczące nie tylko o posługiwaniu się instytucją posła, lecz także związane z ochroną jego bezpieczeństwa osobistego i prestiżem władcy (państwa), którego poseł reprezentuje. W starożytnej Grecji dosyć szeroko stosowana była instytucja posłów⁴, zwanych „wysłańcami” (*angelos*), „starszymi” (*présbejs*)⁵. W głównych państwach-miastach, takich jak Ateny, Sparta i Korynt, posłów wybierało zgromadzenie ludowe spośród zamożnych obywateli cieszących się prestiżem i określonymi kwalifikacjami (dobrze widziany był np. kunszt oratorski, a nawet aktorski) oraz legitymujących się wiekiem nie niższym niż 50 lat. Ranga i liczba członków poselstwa zależała od charakteru i znaczenia misji. Jeżeli poselstwo było wieloosobowe, wówczas wybierano głównego posła. Poselstwo otrzymywało odpowiednie „diety” i służbę, zaopatrywano je także w listy polecające (*symbola*), skierowane do proksentów⁶ miasta odwiedzanego przez posłów oraz instrukcje.

W starożytnej Grecji jedną z podstawowych funkcji poselskich było prowadzenie rokowań, przeważnie w sprawie rozwiązywania sporów i konfliktów, oraz zawieranie przymierzy i układów. Posłowie znajdowali się „pod ochroną” boga Hermesa, który sam był posłem bogów i przewodnikiem dusz zmarłych do Podziemia. Miał on moc uśmierzania sporów za pomocą laski oplecionej dwoma węzłami, zwanej kaduceuszem.

Instytucja poselska rozwinęła się już znacznie w okresie wojen grecko-perskich. Posłami posługiwali się wówczas także królowie perscy, dążąc do wykorzystania przy ich pomocy sprzeczności i sporów między państwami greckimi.

W starożytnej Grecji zaczęła się rozwijać także **dyplomacja wielostronna (konferencyjna)**. Świadczy o tym zwłaszcza zwołanie w 432 r. p.n.e. w Sparcie kongresu delegatów Związku Peloponeskiego, a w 338 r. p.n.e. Kongresu Korynckiego. Ten ostatni zwołał król Filip II Macedoński dla rozstrzygnięcia ważnych kwestii dotyczących całego Związku Peloponeskiego. Wzięły w nim udział wszystkie państwa greckie z wyjątkiem Sparty.

W starożytnym Rzymie dosyć szeroko posługiwano się instytucją poselską. Posłowie cieszyli się wyjątkowym prestiżem społecznym i musieli odznaczać się szczególnymi zaletami oraz pewnymi „kwalifikacjami zawodowymi”, np. krasomówstwem, znajomością ustaw. Przyjmowanie i wysyłanie poselstw należało zawsze do kompetencji najwyższych czynników państwowych, a więc początkowo królów, później senatu,

⁴ Szerzej na ten temat zob. m.in. C. Phillipson, *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*, London 1911.

⁵ O posłach wspomina się już w *Iliadzie* Homera, gdy przed rozpoczęciem wojny z Troją posłowie achajscy udali się do tego miasta, by żądać oddania Heleny porwanej przez Parysa (Homer, *Iliada*, Ossoli-neum 1950, ks. 3, w. 263–301).

⁶ Zob. wstęp historyczny w części konsularnej.

a następnie cesarzy. Na przykład w okresie republiki skład delegacji wymagał każdorazowo zatwierdzenia przez senat (*senatus consultum*). Poselstwa z reguły nie były jednoosobowe. Stanowiły przeto prawzór współczesnych delegacji z przewodniczącym na czele (*princeps legationis*). Udział w poselstwie uważano za wyjątkowy zaszczyt. Posłów zwano różnie: „wysłańcami” (*legati*), „mówcami” (*oratores*) lub „zwiastunami” (*nuntii*). Ukształtował się też swego rodzaju organ do spraw zagranicznych, a raczej grono kapłanów, zwane kolegium fecjalów, odpowiedzialne za sprawy wojny i pokoju oraz zawieranie układów sojuszniczych. Funkcje poselskie pełnili przeważnie kapłani (*fetiales*). Ciężył na nich obowiązek złożenia senatowi sprawozdań z odbytej misji.

Dla zachowania przez poselstwo prestiżu i niezależności wyposażono je w odpowiednie środki (*viaticum*) i ochronę. Korzystało ono w czasie podróży z pewnych przywilejów, jak bezpłatne zakwaterowanie i wyżywienie. Poselstwu towarzyszyli także urzędnicy i służba, w tym tłumacze. W czasie pełnienia swej misji poseł obowiązany był postępować z „godnością i pożytkiem dla narodu rzymskiego”⁷.

Podobnie jak współcześnie, na posłach ciężył obowiązek złożenia sprawozdania z odbytej misji (*legationem referre*). Wykształcił się również określony ceremoniał związany z przyjmowaniem obcych poselstw. Wielką wagę przywiązywano już w tym okresie do zapewniania nietykalności poselskiej (*sanctitas legatorum*). Osoba posła nawet z państwa nieprzyjacielskiego była „święta i nietykalna” (*sancti habeantur legati*). Naruszenie zaś nietykalności posłów traktowano na ogół jako naruszenie prawa narodów⁸.

W okresie średniowiecza i ówczesnego znacznego rozdrobnienia politycznego, licznych sporów i konfliktów, rola dyplomacji znajdowała swój wyraz głównie w rokowaniach dyplomatycznych prowadzonych przez wysyłane w tym celu poselstwa. Dyplomacja rozwinęła się szczególnie w cesarstwie wschodniorzymskim (bizantyjskim), wywierając znaczny wpływ, zwłaszcza jeśli chodzi o metody i środki oraz wyszukany ceremoniał przyjmowania obcych poselstw, na dyplomację okresu średniowiecza. Średniowiecze przyniosło także rozwój pewnych elementów zwyczajowego prawa poselskiego, początkowo w stosunkach między państwami włoskimi, a następnie w stosunkach tych państw, zwłaszcza Wenecji, z państwami mahometańskimi. Do rozwoju dyplomacji przyczyniła się szczególnie działalność Stolicy Apostolskiej i osobiście papieży, którzy wysyłali swych przedstawicieli dyplomatycznych (legatów) nie tylko do władców państw chrześcijańskich, lecz także muzułmańskich. Sobory powszechne stały się prawzorami współczesnych kongresów międzynarodowych. Dzięki Kościołowi katolickiemu łacina stała się językiem dyplomacji średniowiecznej. Szczególnie w odrodzeniu nastąpiło ożywienie stosunków między państwami. Organizowane były

⁷ Titus Livius, *Ab urbe condita libri*, ks. XXXIV, w. 57.

⁸ Według prawnika rzymskiego S. Pomponiusza: „Jeśli ktoś targnął się na posła nieprzyjaciół, postępek taki ma być traktowany jako popelniony przeciwko prawu narodów, gdyż posłowie uważani są za świętych (nietykalnych)”, *Digesta* 50.

Julian Sutor – doktor habilitowany nauk prawnych, ambasador tytularny, ponad pół wieku przepracował w polskiej dyplomacji, z tego połowę czasu na placówkach dyplomatycznych; z ramienia MSZ uczestniczył w wielu negocjacjach i konferencjach międzynarodowych; w Centrali MSZ najdłużej pracował w Departamencie Prawno-Traktatowym, zajmując się głównie prawem dyplomatycznym i konsularnym, pełnił m.in. funkcję wicedyrektora Protokołu Dyplomatycznego MSZ; łączył pracę zawodową z dydaktyczną i publicystyczną, wykładając na wyższych uczelniach i w instytucjach

administracji rządowej oraz publikując podręczniki akademickie, prace i artykuły z dziedziny prawa dyplomatycznego i konsularnego, a także etykiety i protokołu dyplomatycznego; obecnie jest wykładowcą na jednej z prywatnych wyższych uczelni warszawskich.

Prezentowana publikacja to kompendium wiedzy na temat wszystkich najważniejszych aspektów prawnych i organizacyjnych służby dyplomatyczno-konsularnej. Podręcznik nie ogranicza się tylko do problematyki prawa dyplomatycznego i konsularnego, lecz także omawia status prawny pozostałych działów współczesnej dyplomacji i służby konsularnej, czyli m.in. takie zagadnienia jak: misje specjalne (dyplomacja *ad hoc*), dyplomacja na forum organizacji międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej, konsulowie honorowi, specyficzne podmioty prawa legacji, paradyplomacja.

W 13. wydaniu podręcznika szczególną uwagę zwrócono na zmiany wprowadzone przez ustawę z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne oraz omówiono kwestie tworzenia w przedstawicielstwach dyplomatycznych państw tzw. wydziałów lub stanowisk konsularnych, a także stale powiększającej się liczby konsulatów honorowych.

W celu ułatwienia nauki wprowadzono pogrubienia podkreślające ważne partie materiału, piktogramy ułatwiające odnalezienie istotnych fragmentów nie tylko tuż przed egzaminem oraz numery boczne umożliwiające szybkie odnalezienie w tekście książki pojęć z indeksu.

Publikacja przeznaczona jest dla studentów kierunków politologicznych, stosunków międzynarodowych i prawa międzynarodowego oraz wszystkich tych, którzy interesują się współczesną dyplomacją i służbą konsularną lub sami uczestniczą służbowo w różnych delegacjach zagranicznych i konferencjach międzynarodowych.

9788381601290 W13P01

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-8160-129-0

9 788381 601290